

Μνήμων

Τόμ. 38, Αρ. 38 (2021)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΟΥΛΙΟΣ, Αναζητώντας την ειρήνη εν μέσω πολέμου: Η οθωμανική διπλωματική δραστηριότητα κατά το έτος 1685 και ο ρόλος του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου • ΣΠΗΡΟΣ Ν. ΓΑΣΤΡΕΡΑΤΟΣ, Νησί της Αφροδίτης ή νησί του Διονύσου; Η αγροτική οικονομία των Κυθέρων σύμφωνα με την οθωμανική απογραφή του 1715 • ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΜΟΙΡΑΣ, Οι οθωμανικές προσλήψεις της Σερβικής και της Ελληνικής Επανάστασης: Μια απόπειρα τυπολογίας • ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ – ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ, Βαδίζοντας προς τη μάχη ανάποδα: Οι πολιτικές αντιλήψεις του 1821 και η Εποχή των Επανάστασεων • ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΟΥΝΑΡΗΣ, Πειρατεία, περιπλανήσεις και έρωτας στις ακτές της Χαλκιδικής: Μια οριενταλιστική μικροϊστορία εν έτει 1830 • ΜΑΡΙΑΝΘΗ Φ. ΠΑΛΑΖΗ, Επιστημονικός πατριωτισμός και κοινωνική συνοχή στα συγγράμματα υγιεινής του Σπυρίδη Αρχιγένους • ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΑΣΙΔΑΣ, Διερευνώντας τη θεσσαλική γαιοκτηρία 1881-1900 • ΔΕΣΠΩ ΚΡΙΤΣΟΤΑΚΗ, Η ιστορία της ομαδικής ψυχοθεραπείας στην Ελλάδα (1960-1980) • ANNA MARIA ΣΙΧΑΝΗ, «Τα τεχνικά μέσα». Τεχνολογίες αναπαραγωγής και αποθήκευσης κειμενικών τεκμηρίων και ιστοριοφιλολογική έρευνα στη μεταπολεμική Ελλάδα: Η περίπτωση του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΒΥΡΩΝ ΑΝΤΩΝΙΔΗΣ – ΤΑΣΙΑΡΧΗΣ ΚΟΛΙΑΣ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΥΤΖΑΚΙΩΤΗΣ – ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΒΑΝΟΣ – ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΠΗΣ – ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΕΡΜΑΝΟΣ, Ιστορική έρευνα και νέες τεχνολογίες: Προβληματισμοί και προκλήσεις με αφορμή την προσδιάστατη αποτύπωση του πύργου της Ουρανούπολης

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Εκδόσεις για το 1821. Μια πρώτη αποτίμηση: Χρήστος Λούκος, Αλεξάνδρα Σπύρη, Έλλη Δρούλια ως Γεωργία Γιάνση, Παναγιώτης Ελ Γκεντί, Δημήτρης Αγγελής-Δημάκης, Υβόν Κοσμά, Χρήστος Δεσύλλας

38

ΑΘΗΝΑ 2021

Χρίστος Λάνδρος, Αρχείο Σαμακίης Επανάστασης 1821, Απόπλους, χ.τ. 2021

ΕΛΛΗ ΔΡΟΥΛΙΑ

doi: [10.12681/mnimon.38257](https://doi.org/10.12681/mnimon.38257)

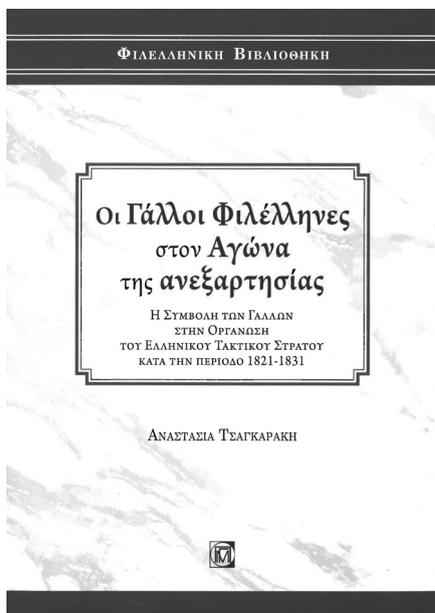
Copyright © 2024

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΔΡΟΥΛΙΑ Ε. (2024). Χρίστος Λάνδρος, Αρχείο Σαμακίης Επανάστασης 1821, Απόπλους, χ.τ. 2021. *Μνήμων*, 38(38), 267–272. <https://doi.org/10.12681/mnimon.38257>

Τα τρία βιβλία της σειράς αποτελούν αξιόλογες συμβολές στην ιστορία του φιλελληνισμού και χρήσιμο βοήθημα σε όσους ασχολούνται με το φαινόμενο αλλά και ευρύτερα. Ευχής έργο να συνεχίσει η «Φιλελληνική Βιβλιοθήκη» να εμπλουτίζεται με νέους τίτλους και μετά το πέρας της επετείου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΦΟΙΝΗ

Χρίστος Λάνδρος, *Αρχείο Σαμακίης Επανάστασης 1821*, Απόπλους, χ.π., Απρίλιος 2021, 507 σ.

Η επέτειος της συμπλήρωσης 200 χρόνων από την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, μιας περιόδου υψηλών εντάσεων αλλά και μεγάλων προσδοκιών, ήταν μια πολύπλευρη πρόκληση για την υπόθεση της διάσωσης της συλλογικής και ατομικής μνήμης και της ανάδειξης των πηγών. Ήταν –και μάλλον παραμένει– μια ευκαιρία απογραφής και τακτοποίησης εκκρεμοτήτων που συνδέονται με την ίδρυση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Ζητούμενα ήταν ο εντοπισμός φορέων και προσώπων που διαθέτουν άγνωστες ή παραγνωρισμένες χειρόγραφες πηγές, η κατάρτιση καταλόγων αρχειακών συνόλων και η δημοσιοποίησή τους, είτε έντυπα είτε διαδικτυακά είτε σε συνδυασμό και των δύο μέσων, με έναν νέο υβριδικό τρόπο, όπου το ένα μέσο να συμπληρώνει το άλλο. Με βοήθημα τους καταλόγους, την κατά το δυνατόν εξαντλητική αποτύπωση, το επόμενο βήμα θα ήταν να υπάρξει πλατιά συμμετοχή αυτών των φορέων και των προσώπων, από την οποία θα τεθούν οι προτεραιότητες, ώστε να διατυπωθεί ένα συντονισμένο εθνικό πρόγραμμα

δράσης, όπου οι ομάδες εργασίας που θα προκύψουν, θα ακολουθούν χρονοδιαγράμματα, θα εργάζονται με κοινές προδιαγραφές επεξεργασίας, κατά προτίμηση ακολουθώντας τα διεθνή πρότυπα και πρωτόκολλα.

Κλείνοντας το επετειακό έτος 2021, αρχειακές πηγές που απόκεινται σε ποικίλους φορείς παραμένουν αδημοσίευτες και ατεκμηρίωτες, με άλλα λόγια απρόσιτες ή δυσπρόσιτες, εξαιτίας ποικίλων αιτιών, στην ερευνητική επιστημονική κοινότητα, η οποία καλείται να αναλύσει, να συνθέσει και να ανασυνθέσει θεωρητικά σχήματα βασισμένη σε στέρεες, έγκυρες, πρωτότυπες βάσεις. Δίχως τις πηγές η εικόνα καθυστερεί να συμπληρωθεί, ίσως να αναθεωρηθεί και να αποκαλύψει βεβαιότητες και αβεβαιότητες, να ανασύρει από τη λήθη, να ερμηνεύσει συμπεριφορές και νοοτροπίες. Να χτίσει ένα σχήμα. Εκκρεμεί ένας τέτοιος συνολικός απολογισμός, ο οποίος θα καταμετρήσει τα οφέλη που εντέλει προσέφερε η επέτειος.

Όταν η πληροφόρηση αντλείται από συστηματικές, συνειδητά συγκεντρωμένες πηγές ή ακόμα και μη συνειδητές (όπως, για παράδειγμα, η προσωπική αλληλογραφία), αποκαθίσταται η αποσπασματικότητα και ένας ενιαίος χαρακτήρας διέπει την επιστημονική έρευνα. Σε αυτήν την κατηγορία ανήκει η μεταγραφή και έκδοση του *Αρχείου της Σαμιακής Επανάστασης 1821* του Χρίστου Λάνδρου, από τις εκδόσεις του Απόπλου, ο οποίος εκδίδει ανά εξάμηνο και το ομώνυμο περιοδικό. Ο *Απόπλος, σαμιακών γραμμάτων & τεχνών περιήγησις* με τα 89 τεύχη του, από το 1989, και τα 34 βιβλίαποίησης, πεζογραφίας, λαογραφίας και ιστορίας κατέκτησε την τιμητική διάκριση των Κρατικών Λογοτεχνικών Βραβείων το 2020 στην κατηγορία των λογοτεχνικών περιοδικών.

Ο σκληρόδωτος τόμος είναι καρπός μακρόχρονης προσπάθειας που ολοκληρώθηκε, διαρκούσης της υγειονομικής κρίσης και των απομακρυσμένων εργασιών, εξαιτίας της πανδημίας, με όλα τα εμπόδια που συνεπάγεται αυτή, όσον αφορά την έρευνα των πηγών και τη διασταύρωση πληροφοριών, αλλά και με πλεονέκτημα το πλεόνασμα χρόνου για συγκέντρωση και επεξεργασία στοιχείων.

Ο Χρίστος Λάνδρος, συγγραφέας, φιλόλογος και πρώην προϊστάμενος των ΓΑΚ Σάμου, πρωτοστάτης στην έρευνα του σαμιακού 19ου αιώνα, έχει φέρει σε πέρας το έργο της μεταγραφής, της εμπεριστατωμένης εισαγωγής και της επιμέλειας, την οποία μοιράζεται με τον Βαγγέλη Δημητριάδη.

Ο Β. Δημητριάδης στον «Πρόλόγο» του (σ. 9-10) τονίζει τη γενικότερη έγνοια για τη διάσωση κάθε πληροφορίας που αφορά το νησί. Το σώμα των μεταγραμμένων εγγράφων ανήκει στον φάκελο Γ1, που αποτελεί μέρος της αρχειακής ενότητας («Συλλογές»), ο οποίος με τη σειρά του συγκαταλέγεται σε μια από τις τρεις ενότητες αρχείων που απόκεινται στα ΓΑΚ Σάμου. Ο φάκελος Γ1 περιλαμβάνει τεκμήρια των ετών 1821-1834. Η έκδοση συμπίπτει με τη συμπλήρωση των 200 χρόνων από την έναρξη της Επανάστασης και εντάσσεται στο επετειακό πλαίσιο. Με θαυμασμό ο Β. Δημητριάδης περιγράφει την ακαταπόνητη ενέργεια και τα ευγενή κίνητρα του Χρ. Λάνδρου.

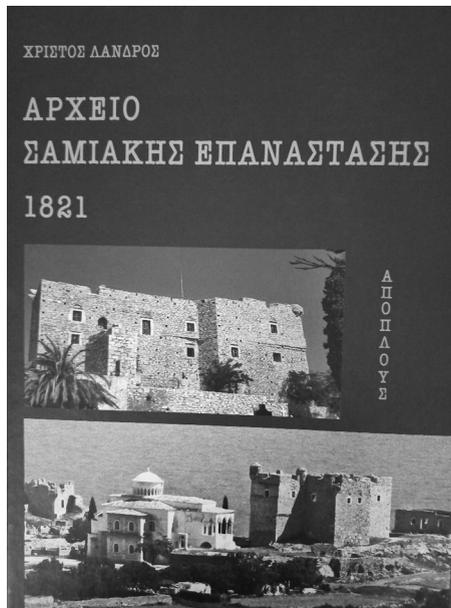
Η πολύπλευρα κατατοπιστική «Εισαγωγή» (σ. 11-37) του ιστορικού-εκδότη και μεταγραφέα χωρίζεται σε υποκεφάλαια. Ξεκινά περιγράφοντας τις «Συλλογές» των ΓΑΚ Σάμου. Γενική ονομασία, δοσμένη από «αδυναμία» να βρεθεί ο απόλυτος κοινός παρονομαστής περιεχομένου (σ. 13) και προκειμένου να ενταχθούν οι άλλες υπάρ-

χουσες αρχειακές ενότητες (σ. 16). Η έλλειψη ομοιογένειας αποδίδεται στους τρόπους πρόσκτησής του. Η συγκεκριμένη ενότητα έχει συγκροτηθεί από ποικίλες δωρεές και αγορές, από υλικό που είτε μεταφέρθηκε από τη Δημόσια Βιβλιοθήκη Σάμου είτε έχει ασαφή προέλευση. Γλώσσα των εγγράφων είναι κυρίως η ελληνική. Ορισμένα είναι γραμμένα στην οθωμανική και ελάχιστα στην ιταλική και τη γαλλική γλώσσα. Με λεπτομέρεια περιγράφει τις πληροφορίες που συνοδεύουν τα τεκμήρια, όσα είναι γνωστά και όσα σώζονται για την πρόσκτηση, την παραλαβή και την αρχική διαχείρισή τους. Ορισμένοι φάκελοι δεν εντοπίστηκαν. Κάποιοι κατάλογοι είναι ήδη δημοσιευμένοι (φάκελος Ε), ενώ άλλοι παραμένουν αδημοσίευτοι (φάκελος Δ6).

Η ενότητα «Το αρχείο της σαμιακής επανάστασης», που αναφέρεται συγκεκριμένα στον φάκελο Γ1, αποτελείται από «τεύχη αλληλογραφίας της τοπικής διοικήσεως» των ετών 1821-1825, τεύχη που αναφέρονται στα έτη 1827-1828 και λίγα των ετών 1831 και 1832. Η οργάνωση και η θεματική τους κατάταξη μαρτυρούν την προσπάθεια συγκρότησης συστηματικού αρχείου. Αν και το αρχείο δεν έχει επιβιώσει στο σύνολό του —ένα μέρος του λανθάνει—, είναι ικανό να καταδείξει την οργάνωση της τοπικής διοίκησης την περίοδο της Επανάστασης.

Ακολουθεί η «Περιγραφή του αρχείου», αναλυτικά, σε συνδυασμό με τα ιστορικά γεγονότα που το παράγουν (σ. 18-30). Κάθε τεύχος και τα περιεχόμενά του παρουσιάζονται παράλληλα με τα γεγονότα της ταραγμένης και γεμάτης επαναστατικό παλμό εποχής. Εγκύκλιοι που ορίζουν σειρά εσωτερικών ζητημάτων, επίσημα έγγραφα προς το Εκτελεστικό της Ελλάδος και τα Υπουργεία, έγγραφα προς τους παραστάτες-αντιπροσώπους της Σάμου στο Βουλευτικό, έγγραφα που αφορούν ιδιαίτερες υποθέσεις της Σάμου, διορισμοί στρατιωτικών, διοικητικά έγγραφα, διαταγές και άδειες, δύο κατάλογοι εξόδων, ημερολογιακές καταχωρήσεις των ενεργειών του Γενικού Διοικητή, αλληλογραφία με διαφωνίες σε σχέση με τη δημοπρασία ενοικίασης προσόδων, μία υπόθεση κλοπής χρημάτων. Αξίζει να σημειωθεί η ιδιαίτερη θέση που κατέχουν στο αρχείο οι τρεις συνελεύσεις στη Χώρα της Σάμου, από τον Δεκέμβριο του 1824 έως τον Μάιο του 1825. Αυτά τα έγγραφα, επιμελώς καταχωρισμένα, μαρτυρούν την ιδεολογία και τις προσδοκίες της σαμιακής επανάστασης και αποκαλύπτουν τις δημοκρατικές διαδικασίες που ακολουθήθηκαν. Ο φυσικός τρόπος χειρισμού των εγγράφων οφείλεται στον σεβασμό και τη σημασία με την οποία βάρυναν στις συνειδήσεις οι συνελεύσεις.

Το μέρος που τιτλοφορείται «Η μεταγραφή» αναφέρεται στον τρόπο με τον

οποίο ξεκίνησαν οι πρώτες μεταγραφές τη δεκαετία του 1990. Μια ακόμα απόδειξη πως παρόμοια έργα είναι διαδρομές μακράς ωρίμασης, αφού χρειάζονται χρόνια, κατάλληλες προϋποθέσεις, συνθήκες και φάσεις για να ολοκληρωθούν. Συμβαίνει ενίοτε πολλές εργασίες να μην φτάνουν ποτέ στο στάδιο της έκδοσης και να παραμένουν σε συρτάρια (στις μέρες μας σε σκληρούς δίσκους και στικάκια), γεγονός στενάχωρο, γιατί ο ανθρώπινος μόχθος σπαταλιέται και παράλληλα, αν και έχει καταβληθεί και θα μπορούσε να είναι επωφελής (μια ακόμα ψηφίδα), μένει στη σκιά και εντέλει λησμονιέται εντελώς: σαν να μην έγινε καθόλου. Οι πρώτες μεταγραφές αφορούσαν λίγα επιλεγμένα έγγραφα για εκπαιδευτικούς σκοπούς σε μαθήματα τοπικής ιστορίας. Ακολούθησε η διάδραση και συμμετοχή σε ιστορικές εκθέσεις, όπου παρουσιάζονταν τεκμήρια. Το Συνέδριο που οργανώθηκε το 2010 για το 1821, στάθηκε η αφορμή για την εξέταση περισσότερων εγγράφων, κυρίως των Πρακτικών. Ο φάκελος Γ1 αξιοποιήθηκε από ερευνητές. Μελέτες και διδακτορικές διατριβές βασίστηκαν στις πληροφορίες που αντλήθηκαν από τη Συλλογή.

Σημειώνεται ότι οι μεταγραφικές δυσκολίες κυμαίνονται ανάλογα με το επίπεδο γνώσης και την πίεση του χρόνου των εκάστοτε γραμματέων, τα ονόματα ορισμένων από τους οποίους μας παραδίδονται: Ιωάννης Σφοίνης, Γεώργιος και Λέκιος, και πιθανόν ο Γ. Κλεάνθης και ο Ιωάννης Λεκάτης. Η ορθογραφία διατηρήθηκε, με εξαίρεση ορισμένες λέξεις όπου έγιναν επεμβάσεις, ώστε να διευκολυνθεί η κατανόησή τους. Η επιλογή αυτή δεν απομακρύνει τους αναγνώστες από την πρωτογενή πηγή με κριτικές επεμβάσεις του μεταγραφέα, καθώς, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, ότι οι επεμβάσεις αυτές φέρουν με τη σειρά τους τη χρονοσφραγίδα της εποχής τους και «στενεύουν» τα κείμενα. Σε περίπτωση που κατά τη μεταγραφή επιλέγεται μια διαμεσολαβητική προσέγγιση, χάνονται γλωσσικά στοιχεία της συγχρονίας ή, ακόμα χειρότερα, στην περίπτωση που οι επεμβάσεις είναι ερμηνευτικές, ελλοχεύει ο κίνδυνος παρερμηνειών, έστω και μικρών αποκλίσεων.

Ο «Πρόλογος» κλείνει με τη «Γενική αποτίμηση». Τα έγγραφα του φακέλου Γ1 περιγράφουν τον τρόπο που λειτούργησε το Γενικό Επιμελητήριο Σάμου και φωτίζουν πολλές πλευρές της οργάνωσης και λειτουργίας του κατά την Επανάσταση. Ο λόγιος ηγέτης Γεώργιος Λογοθέτης Λυκούργος, οι επιδράσεις που είχε δεχθεί, οι αρχές του Διαφωτισμού, τις οποίες είχε εγχολπωθεί, οι τοπικές παραδόσεις και τα χριστιανικά διδάγματα ήταν οι αξιακοί πυλώνες που όριζαν τις αποφάσεις του. Το αρχείο της σαμιακής επανάστασης πάντως δεν είναι πλήρες, υπογραμμίζει ο Χρ. Λάνδρος. Η συμπλήρωσή του είναι δυνατή –τουλάχιστον σε ψηφιακή μορφή– από άλλα αρχεία, του Βλαχογιάννη, του Χρηστίδη και του Ι. Κωλέττη, που απόκεινται σε διάφορους φορείς.

Εκτός από ιστορική πηγή, εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή αντικείμενο ακαδημαϊκής έρευνας, τα μεταγεγραμμένα έγγραφα προσφέρονται και για απλή ανάγνωση. Υπάρχει μια προκατάληψη ότι τα διοικητικά κείμενα είναι στεγνά, χωρίς ενδιαφέρον, ίσως δύσκολα, κουραστικά και απαιτητικά. Απευθύνονται σε ειδικούς, γνώστες, σε μέλη κάποιου ιερατείου. Όμως εφόσον ξεπεραστούν τα στερεότυπα με τόλμη, οι αναγνώστες θα εκπλαγούν ευχάριστα και θα ανταμειφθούν. Μέσα από τις γραμμές αυτές το παρελθόν θα αναδυθεί με γνήσια ζωντάνια.

Σε κάθε έτος παρουσιάζονται κατά χρονολογική τάξη τα έγγραφα, εκκινώντας

από τον ιστορικό χρόνο 1821 (φάκ. Γ1, τχ.1). Ακολουθεί το έτος 1822 με «Κόπιες των γραμμάτων όπου εκδίδομεν εις το δεύτερον όπου εδιωρίσθημεν εις την κοινήν καγγελαρίαν ημείς ο Μανουήλ Χ[ατζή] Γε[ωργίου] Παπλωματάς και Χριστόδουλος Καψάλης» (φάκ. Γ1, τχ. 1), αναδημοσίευση περιλήψεων (1-109) εγγράφων. Το έτος 1823 περιλαμβάνει «Αντιγραφή των εσωτερικών γραμμάτων αρχομένη από Φευρουάριον 1823 (φάκ. Γ1, τχ. 2) και αναδημοσίευση περιλήψεων (110-126). Το έτος 1824 περιέχει: «Εφημερίς των Πράξεων του Γενικού Διοικητηρίου Από Ιαννουάριον 1824: έτους δ' της Ελευθερίας Της Τοπικής Διοικήσεως Περίοδος δ'», «Διοικητικά», «Φιλικά 1824, Σειρά των Εξωτερικών Γραμμάτων Από Ιαννουάριον 1824 έτους δ' της ελευθερίας», «Εγκύκλια 1824, Σειρά των εσωτερικών Γραμμάτων Από Ιαννουάριον 1824: έτους δ' της Ελευθερίας Της Τοπικής Διοικήσεως Περίοδος δ'», «Αναφορικά 1824, Σειρά των Εξωτερικών Γραμμάτων Από Ιαννουάριον 1824 έτους δ' της ελευθερίας». Το επόμενο έτος, 1825, κλείνει με: «Πρακτικά 1825», «Εγκύκλια, Σειρά των εσωτερικών εγκυκλίων γραμμάτων Από Ιαννουάριον ακκέ έτους της ελευθερίας Της Τοπικής Διοικήσεως περίοδος πέμπτη, Συνέχεια», «Φιλικά 1825, Σειρά των φιλικών εξωτερικών γραμμάτων Από Ιαννουάριον ακκέ έτους ε' της ελευθερίας Της τοπικής Διοικήσεως περίοδος Πέμπτη, Συνέχεια», «Αναφορικά 1825, Σειρά των αναφορικών εξωτερικών γραμμάτων Από Ιαννουάριον ακκέ έτους ε' της ελευθερίας Της τοπικής Διοικήσεως περίοδος πέμπτη», «Σχετικά 1825», «Ιδιαίτερα 1825, Σειρά των εσωτερικών ιδιαιτέρων γραμμάτων Από Ιαννουάριον ακκέ έτους ε' της ελευθερίας Της τοπικής Διοικήσεως περίοδος πέμπτη», «ιδιαιτερα 1825», «Διοικητικά 1825, Εφημερίς των πράξεων του Διοικητηρίου», «Εφημερινά 1825, Εφημερίς των πράξεων του Από Ιαννουάριον ακκέ έτους ε' της ελευθερίας Της τοπικής Διοικήσεως περίοδος ε', Συνέχεια των δύο ετών», «1826. Σπαράγματα Αρχείου, Υπόθεση Φωτίου Ηλιάδη», «1828. Υπόθεση Γεωργίου Αράπη», περιλήψεις των ετών 1825 και 1828, καθώς και τα «Πρακτικά της Τριτοτέταρτης Συνελεύσεως, Πρακτικά της εν Χώρα Τριτοτέταρτης Κοινής των Σαμίων Συνελεύσεως Κροτηθείσης εν τω Ναώ της Αγίας Παρασκευής 1831 Ιουνίου 15. Ημέρα Β'» και τελευταία τα «Πρακτικά της Έκτης Συνελεύσεως 1832, Πρακτικά της εν Πύργω Σάμου Έκτης των Σαμίων Συνελεύσεων», που είναι τα διάσπαρτα που ανήκουν στον φάκελο Γ1.

Ο τόμος συμπεριλαμβάνει («Γλωσσάρι» τουρκικών και ιταλικών λέξεων, κατά κανόνα, που απαντώνται στα μεταγεγραμμένα έγγραφα και μπορεί να αποτελέσουν εμπόδιο στην κατανόηση (σ. 481-487), αν και ερμηνεύονται και στο σημείο που απαντώνται μέσα στα έγγραφα. Ο τόμος κλείνει με το «Ευρετήριο ονομάτων και τόπων» (σ. 489-501).

Η εικονογράφηση που συνοδεύει τον τόμο, είναι λιτή αλλά παραστατική: η απεικόνιση του Γεωργίου Λογοθέτη Λυκούργου, σφραγίδες, υπογραφές όπως αυτή του δεσπότη Κυρίλλου, του καπετάν Σαμαάτη Γεωργιάδη και του Λογοθέτη Λυκούργου, φωτογραφίες από τα Πρακτικά «της εν Πύργω Σάμου Έκτης Συνελεύσεως των Σαμίων», άδεια περιπολίας πλοίου του 1824, δείγμα αλληλογραφίας μεταξύ του Λογοθέτη Λυκούργου με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και τη Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα.

Τυπώθηκαν 400 αντίτυπα με τη χορηγία του Επιμελητηρίου Σάμου, με την ελπίδα ότι ο τόμος θα βρει τον δρόμο του σε αρχεία και βιβλιοθήκες ανά την Ελλά-

δα, καθώς στο σύνολό της η έκδοση αποτελεί υπόδειγμα μεθοδολογίας. Είναι ένα υπόδειγμα ιστορικής προσέγγισης, με τον πρόλογο και το χρονικό εργασιίας και παρουσίασης αρχειακών τεκμηρίων, η οποία, σε συνδυασμό με την ακαταπόνητη επιμονή και με εφόδιο τη γνώση, έδωσε ένα άρτιο επιστημονικό και μεταγραφικό αποτέλεσμα, τοποθετημένο στην ιστορική συγχρονία του σε μια καλαισθητή σύγχρονη έκδοση.

Έχουν προηγηθεί συμβολές και μονογραφίες του Χρ. Λάνδρου για τη Σάμο μετά την Ελληνική Επανάσταση: «Συλλογές Σαμιακών Εγγράφων Φάκελος Ε' (1812-1911) Αναλυτικός Κατάλογος», *Σαμιακές Μελέτες*, τ. Δ' (1999-2000), Αθήνα 2000, σ. 279-345, *Η μετεπαναστατική Σάμος σε υποτελεία. Το πρώτο πρωτόκολλο της Ηγεμονίας της Σάμου 1834-1835*, ΠΙΣΝΔ, Αθήνα 2001, και *Σαμιακά έντυπα Μονόφυλλα 1834-1914*, ΓΑΚ Σάμου, Σάμος 2016. Ο Χρ. Λάνδρος έχει συμβάλει στη σαμιώτικη βιβλιογραφία καθοριστικά, συστηματικά, με κόπο. Έφερε στο προσκήνιο την ιδιαίτερη περίπτωση της Σάμου στη σύγχρονη πορεία της ελληνικής ιστορίας, με το άνοιγμα και την απρόσκοπτη πρόσβαση αρχειακών, κυρίως, πηγών. Η σαμιώτικη βιβλιογραφία έχει σταθεί καλότυχη, μιας και έχει υπηρετηθεί από άξιους λόγιους και ιστορικούς. Ανάμεσά τους και ο Χ. Λάνδρος, που με τη σειρά του εξακολούθησε να προσθέτει κείμενα, αναλύσεις, παρουσιάσεις άλλα και πρωτογενές υλικό. Όλα προσφέρονται στη δημόσια σφαίρα μελέτης, συμπληρώνοντας ένα παράδειγμα που θα πλατύνει και θα εμβαθύνει τη δυνατότητα αντίληψης και κατανόησης του παρελθόντος, ικανοποιώντας, τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο, το ανεκπλήρωτο όραμα του Γιάννη Βλαχογιάννη: η καταγραφή πρωτότυπων τεκμηρίων προηγείται της σύνταξης κάθε «ιστορικής εκθέσεως», κάθε αφήγησης.

Το σύνολο των αρχειακών ενοτήτων των Γενικών Αρχείων Σάμου διαθέτουν αναλυτική περιγραφή, περιλήψεις, έχουν ψηφιοποιηθεί και βρίσκονται αναρτημένα στο ψηφιακό αποθετήριο «Αρχειομνήμων» (<http://arxiomnimon.gak.gr/>) της επίσημης ιστοσελίδας των ΓΑΚ, μαζί με το περιεχόμενο των κατά τόπους ΓΑΚ. Σπουδαία υποδομή, η οποία θα εμπλουτιζόταν δυναμικά, αν και η μεταγραφή τους, όπως στην περίπτωση των ΓΑΚ Σάμου, διασυνδεόταν με τα πρωτότυπα τεκμήρια και προπαντός αν έμπαινε σε χρήση και το Ευρετήριο, αναγνωρισμένο εργαλείο ζωτικής σημασίας. Και στη συνέχεια, ένα επόμενο βήμα, θα ήταν τα αρχεία, αφού συμπληρωθούν ψηφιακά, να διασυνδεθούν προσφέροντας τη μεγαλύτερη δυνατή πληρότητα στον παγκόσμιο ιστό.

ΕΛΛΗ ΔΡΟΥΛΙΑ

